

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اقتصاد سیاسی بین الملل

www.ketab.ir

تألیف

دکتر عباس مصلی نژاد

استاد دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۸۳۳۷

شماره انتشار ۳۵۹۵

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه : مصطفی نژاد، عباس، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور : اقتصاد سیاسی بین الملل / تألیف عباس مصطفی نژاد.
مشخصات نشر : تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۴۰۶ ص.
فروست : انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۵۹۵.
شابک : 978-964-03-6745-2
وضعیت فهرست نویسی : فیا.
یادداشت : کتابخانه.
یادداشت : اقتصاد بین الملل.
شناسه افزوده : دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده بندی کنگره : ۱۳۹۳ عم ۷ الف / ID ۵۹
رده بندی دیویی : ۳۳۷
شماره کتابشناسی ملی : ۳۷۱۸۱۱۶

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگها، سایتها، مجلهها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می شود.

ISBN: 978-964-03-6745-2

9 789640 367452

عنوان: اقتصاد سیاسی بین الملل

تألیف: دکتر عباس مصطفی نژاد

ویراستار: مجید جهانی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

بخش اول: کلیات..... ۱

فصل اول: مبانی مفهومی اقتصاد سیاسی بین‌المللی..... ۳

۱- اقتصاد و سیاست..... ۳

۱-۱- اقتصاد..... ۳

۱-۲- اقتصاد بین‌المللی، اقتصاد بین منطقه‌ای و اقتصاد داخلی..... ۴

۱-۳- سیاست..... ۵

۲- اقتصاد سیاسی..... ۶

۲-۱- کدام اقتصاد و کدام سیاست؟..... ۶

۲-۲- موضوع و محتوای اقتصاد سیاسی..... ۷

۲-۳- سیر تکوینی مفهوم اقتصاد سیاسی..... ۸

۲-۴- اقتصاد سیاسی داخلی و بین‌المللی..... ۹

۳- اقتصاد سیاسی بین‌المللی..... ۱۱

۳-۱- اقتصاد سیاسی بین‌المللی چیست؟..... ۱۱

۳-۲- اقتصاد سیاسی بین‌المللی به‌عنوان رشته‌ای مطالعاتی..... ۱۱

۳-۳- مباحث مطرح در عرصه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌المللی..... ۱۲

۳-۳-۱- بحث ثبات هرزموئیک ایالات متحده..... ۱۳

۳-۳-۲- موضوع توسعه‌یافتگی و توسعه‌نیافتگی جهان سوم..... ۱۴

۳-۳-۳- جهانی‌شدن اقتصادی و تغییر نقش دولت‌ها..... ۱۴

۴- نظریه‌های کلان در اقتصاد سیاسی بین‌الملل..... ۱۵

۴-۱- نظریه‌های کلاسیک..... ۱۵

۴-۱-۱- واقع‌گرایی..... ۱۵

۴-۱-۲- لیبرالیسم..... ۱۸

۴-۱-۳- مارکسیسم..... ۲۱

۴-۲- نظریات جدید..... ۲۴

۴-۲-۱- نوواقع‌گرایی..... ۲۴

۴-۲-۲- نئولیبرالیسم..... ۲۷

۲۹..... ۳-۲-۴- ساختارگرایی

فصل دوم: مسائل پولی و مالی بین‌المللی..... ۳۳

- ۱- نقش پول در اقتصاد..... ۳۳
- ۲- مروری کوتاه بر سیستم مالی بین‌المللی جهانی..... ۳۴
- ۳- دلار و سلطه‌گری آمریکا..... ۳۵
- ۳-۱- دیپلماسی دلار..... ۴۰
- ۴- افول هژمونی دلار..... ۴۳
- ۵- چشم‌انداز نظام مالی و پولی و ذخیره ارز جهانی..... ۴۶
- ۵-۱- نظام مالی..... ۴۶
- ۵-۲- نظام پولی و ذخیره ارزی..... ۴۸
- ۶- جهانی‌شدن مالیه..... ۵۱

فصل سوم: مولفه‌های موثر بر اقتصاد سیاسی بین‌المللی و منطقه‌ای..... ۶۱

- ۱- عوامل زیست‌محیطی..... ۶۲
- ۱-۱- مسئله فرسایش زیست‌محیطی تا چه اندازه جدی است؟..... ۷۰
- ۱-۲- پیامدهای موضوع محیط‌زیست برای مسائل اصلی روابط بین‌الملل: از چه طریق مسائل زیست‌محیطی به افزایش مناقشه‌ها می‌انجامند؟..... ۷۰
- ۲- عوامل تکنولوژیکی - ارتباطاتی..... ۷۴
- ۳- منابع و انرژی..... ۸۲
- ۳-۱- ایجاد ذخیره راهبردی نفت و گاز..... ۸۶

فصل چهارم: شکاف‌های اقتصادی شمال - جنوب..... ۹۳

- ۱- شکاف اقتصادی شمال - جنوب..... ۹۳
- ۱-۱- نظریه‌های لیبرالی..... ۹۷
- ۱-۲- نظریه‌های مارکسیسم کلاسیک..... ۹۸
- ۱-۳- نظریه‌های توسعه‌نیافتگی..... ۱۰۰
- ۱-۳-۱- نظریه ساختارگرایی..... ۱۰۱
- ۱-۳-۲- نظریه وابستگی..... ۱۰۲

- ۲- مناسبات شمال - جنوب ۱۰۵
- ۳- جهانی شدن و شمال - جنوب ۱۱۱
- ۳-۱- نگرش خوش بینانه ۱۱۱
- ۳-۲- نگرش بدبینانه ۱۱۶
- ۳-۲-۱- دیدگاه مارتین خور ۱۱۶
- ۳-۲-۲- دیدگاه هری مگداف ۱۱۸
- ۳-۲-۳- دیدگاه آسوالدو دریورو ۱۱۹
- ۴- جایگاه ضعیف کشورهای جنوب در اقتصاد بین المللی و بحران بدهی ها ۱۲۰

فصل پنجم: بحران های اقتصادی منطقه ای و جهانی (مطالعه موردی: بحران جنوب شرق آسیا) ۱۲۷

- ۱- بحران های اقتصادی در نظام جهانی ۱۲۸
- ۲- بحران اقتصادی آسیای جنوب شرقی؛ علل و پیامدها ۱۳۲

فصل ششم: سیاست تجارت بین الملل و نهادهای اقتصادی - مالی بین المللی ۱۴۵

- ۱- سیاست تجارت بین الملل ۱۴۵
- ۱-۱- لیبرالیسم اقتصادی و نظریه های تجارت آزاد ۱۴۵
- ۱-۲- ناسیونالیسم اقتصادی و نظریه های حمایت گرایی در تجارت بین الملل ۱۴۷
- ۱-۳- نظریه های جدید تجارت بین الملل ۱۴۹
- ۱-۴- جهانی شدن تجارت ۱۵۲
- ۲- جایگاه و نقش عملکرد نهادهای برتون وودز در اقتصاد سیاسی بین الملل ۱۵۳
- ۲-۱- سازمان تجارت جهانی (WTO) ۱۵۳
- ۲-۲- صندوق بین المللی پول (IMF) ۱۶۱
- ۲-۲-۱- جایگاه صندوق بین المللی پول در اقتصاد جهانی ۱۶۳
- ۲-۳- بانک جهانی (WB) ۱۶۵
- ۳- چالش های پیش رو ۱۶۹

فصل هفتم: سیاست‌ها و راهبردهای اقتصادی (مطالعه موردی: کشورهای آسیای جنوب شرقی)

- ۱۷۳..... ۱- مفهوم‌شناسی..... ۱۷۳
- ۱-۱- رشد و توسعه..... ۱۷۳
- ۱-۲- اهداف توسعه..... ۱۷۴
- ۱-۳- توسعه اقتصادی..... ۱۷۵
- ۱-۴- توسعه پایدار..... ۱۷۵
- ۱-۵- توسعه ملی..... ۱۷۶
- ۱-۶- توسعه نیافتگی..... ۱۷۶
- ۱-۷- توسعه منطقه‌ای..... ۱۷۶
- ۱-۸- کشورهای توسعه‌یافته، در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته..... ۱۷۷
- ۲- راهبردهای توسعه اقتصادی..... ۱۷۸
- ۲-۱- راهبرد بولی..... ۱۷۹
- ۲-۲- راهبرد اقتصاد باز..... ۱۷۹
- ۲-۳- راهبرد صنعتی شدن..... ۱۸۱
- ۲-۴- راهبرد انقلاب سبز..... ۱۸۲
- ۲-۵- راهبرد توزیع مجدد..... ۱۸۲
- ۲-۶- راهبرد سوسیالیستی توسعه..... ۱۸۳
- ۳- توسعه مبتنی بر علم و دانش..... ۱۸۴
- ۴- دولت و توسعه اقتصادی..... ۱۸۶
- ۵- خصوصی‌سازی..... ۱۹۱
- ۶- عمومی‌سازی (توسعه مبتنی بر نقش دولت)..... ۱۹۵
- ۷- کمک‌های خارجی (کمک توسعه)..... ۲۰۰
- ۸- سرمایه‌گذاری خارجی و تاثیر آن بر رشد اقتصادی مناطق..... ۲۰۱
- ۹- تجربه کشورهای آسیای جنوب شرقی..... ۲۰۵

فصل هشتم: اتحادیه‌های اقتصادی بین‌المللی..... ۲۱۷

- ۱- اتحادیه‌های اقتصادی به‌عنوان الگویی از همکاری و هماهنگی..... ۲۱۷
- ۲- اهداف اتحادیه‌های اقتصادی بین‌المللی..... ۲۲۰

۲۲۱	۳- کارکردهای اتحادیه‌های اقتصادی.....
۲۲۵	۴- مطالعات موردی در اتحادیه‌های اقتصادی فرامنطقه‌ای.....
۲۲۵	۴-۱- اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا (آسه آن).....
۲۲۵	۴-۱-۱- اهداف.....
۲۲۶	۴-۱-۲- تشکیلات.....
۲۲۶	۴-۱-۳- سایر نشست‌های آسه آن.....
۲۲۷	۴-۱-۴- روابط خارجی آسه آن.....
۲۲۸	۴-۱-۵- موافقتنامه تجارت آزاد آسه آن (افتا).....
۲۲۸	۴-۱-۶- بحران آسیای جنوب شرقی.....
۲۳۱	۴-۱-۷- چالش‌های پیش رو.....
۲۳۳	۴-۲- سازمان همکاری‌های اقتصادی آسیا - اقیانوسیه (آپک).....
۲۳۴	۴-۲-۱- اعضای آپک.....
۲۳۴	۴-۲-۲- عضویت در آپک.....
۲۳۴	۴-۲-۳- اهداف آپک.....
۲۳۴	۴-۲-۴- تشکیلات آپک.....
۲۳۵	۴-۲-۵- کمیته‌ها و گروه‌های کاری.....
۲۳۷	۴-۳- سازمان کشورهای صادرکننده نفت (آپک).....
۲۳۷	۴-۳-۱- بعد سیاسی.....
۲۳۸	۴-۳-۲- بعد اقتصادی و بازرگانی.....
۲۳۹	۴-۳-۳- تاریخچه تأسیس اوپک.....
۲۳۹	۴-۳-۴- اهداف اوپک.....
۲۴۰	۴-۳-۵- اعضای اوپک.....
۲۴۰	۴-۳-۶- تشکیلات اوپک.....
۲۴۱	۴-۳-۷- مقر اوپک.....
۲۴۵	۴-۴- گروه ۷۷.....
۲۴۶	۴-۵- کشورهای گروه ۸.....
۲۴۶	۴-۵-۱- اهداف اجلاس‌های سران.....
۲۴۷	۴-۵-۲- نشست‌های سران گروه ۷/گروه ۸.....
۲۵۰	۴-۶- برخی دیگر از اتحادیه‌های اقتصادی بین‌المللی.....

بخش دوم: جهانی شدن.....	۲۶۱
فصل اول: پرسش‌ها، مفاهیم، نمادها، حوزه‌ها و رهیافت‌های جهانی شدن.....	۲۶۳
۱- پرسش‌ها جهانی شدن.....	۲۶۳
۲- مفاهیم جهانی شدن.....	۲۶۴
۳- حوزه‌های جهانی شدن.....	۲۶۵
۴- نشانه‌ها و نمادهای جهانی شدن.....	۲۶۸
۵- رهیافت‌های جهانی شدن.....	۲۷۵
فصل دوم: تعاریف، تاریخچه، کاربرد مفهوم و آثار جهانی شدن.....	۲۷۹
۱- تعاریف جهانی شدن.....	۲۷۹
۲- تاریخچه کاربرد مفهوم جهانی شدن.....	۲۸۳
۳- عوامل موثر در جهانی شدن.....	۲۸۴
۴- تاثیر جهانی شدن بر اقتصاد ملی و قواعد حقوقی کشورها.....	۲۸۶
فصل سوم: روند تکامل و چالش‌های جهانی شدن.....	۲۸۷
۱- روند تکامل جهانی شدن.....	۲۸۷
۲- چالش‌های جهانی شدن.....	۲۹۰
۳- فرایند منطقه‌گرایی در تحقق جهانی شدن.....	۲۹۲
۴- فرایند تکامل منطقه‌گرایی و بین منطقه‌گرایی در روند جهانی شدن.....	۲۹۵
فصل چهارم: آثار و نشانه‌های جهانی شدن.....	۲۹۷
۱- آثار جهانی شدن بر دانش.....	۲۹۷
۲- آثار جهانی شدن بر جامعه و ساختارهای اجتماعی.....	۲۹۸
۳- آثار جهانی شدن بر دموکراسی.....	۳۰۲
۴- آثار جهانی شدن بر دولت.....	۳۰۴
۵- آثار جهانی شدن بر امنیت.....	۳۰۵
۶- آثار جهانی شدن بر دولت جهانی.....	۳۱۰
۷- آثار جهانی شدن بر شبکه‌های فرامرزی.....	۳۱۱
۸- آثار جهانی شدن بر شکل‌گیری سازمان تجارت جهانی.....	۳۱۲

۳۱۴.....	۹- آثار جهانی شدن بر قانون و رویه‌های حقوقی.....
۳۱۴.....	۱۰- آثار جهانی شدن بر توسعه.....
۳۱۶.....	۱۱- آثار جهانی شدن بر حقوق بشر.....
۳۱۷.....	۱۲- آثار جهانی شدن بر مدیریت جهانی.....

فصل پنجم: رویکردهای جهانی شدن..... ۳۲۱

۳۲۱.....	۱- رویکرد مفهومی - کارکردی به جهانی شدن.....
۳۲۲.....	۲- رویکرد سنت‌گرا به جهانی شدن.....
۳۲۳.....	۳- رویکرد اصلاح‌طلبی به جهانی شدن.....
۳۲۵.....	۴- رویکرد نولیبرال به جهانی شدن.....
۳۲۶.....	۵- رویکرد انتقادی به جهانی شدن.....
۳۲۹.....	۶- رویکرد جهان تفکیک شده به جهانی شدن.....
۳۳۰.....	۷- رویکرد توسعه سرمایه‌داری جهانی به جهانی شدن.....
۳۳۱.....	۸- رویکرد حکمرانی جهانی به جهانی شدن.....
۳۳۳.....	۹- رویکرد سلطه جهانی آمریکا به جهانی شدن.....
۳۳۵.....	۱۰- رویکرد مشارکت بازیگران نیمه پیرامون به جهانی شدن.....

فصل ششم: پیامدهای جهانی شدن..... ۳۳۷

۳۳۷.....	۱- پیامدهای سیاسی جهانی شدن.....
۳۴۰.....	۲- پیامدهای فرهنگی جهانی شدن.....
۳۴۳.....	۳- پیامدهای اقتصادی جهانی شدن.....
۳۴۶.....	۴- پیامدهای اندیشه‌ای جهانی شدن.....
۳۴۷.....	۵- پیامدهای امنیتی جهانی شدن.....

بخش سوم: چشم انداز اقتصاد سیاسی بین‌الملل در قرن بیست و یکم..... ۳۵۱

منطقه‌گرایی اقتصادی..... ۳۵۳

۳۵۳.....	۱- مباحث نظری.....
۳۵۳.....	۱-۱- نظریه‌های تبیینی.....
۳۵۴.....	۱-۱-۱- تعاریف همگرایی.....

- ۳۵۵..... ۱-۱-۲- سطوح همگرایی
- ۳۵۶..... ۱-۲- نظریه‌های راهکاری
- ۳۵۶..... ۱-۲-۱- رویکرد سیاسی - نهادی
- ۳۵۷..... ۱-۲-۲- رویکرد اقتصادی - کارکردی
- ۳۵۷..... ۱-۲-۳- رویکرد تجربی - ارتباطاتی
- ۳۵۹..... ۲- انواع منطقه‌گرایی
- ۳۵۹..... ۲-۱- منطقه‌گرایی حفاظت‌شده
- ۳۶۱..... ۲-۲- منطقه‌گرایی باز
- ۳۶۲..... ۲-۳- منطقه‌گرایی خرد
- ۳۶۴..... ۳- شرایط و زمینه‌های لازم برای همگرایی منطقه‌ای
- ۳۶۴..... ۳-۱- شرایط اجتماعی - فرهنگی
- ۳۶۵..... ۳-۲- پیوستگی اقتصادی
- ۳۶۵..... ۳-۳- پیوستگی سیاسی
- ۳۶۶..... ۳-۴- قدرت هم‌سطح
- ۳۶۶..... ۴- جهانی‌شدن و منطقه‌گرایی اقتصادی
- ۳۷۱..... منابع
- ۳۸۷..... نمایه